З цыкла «НАРАЧАНСКІ СШЫТАК» (2018–2020)

У СНЕ

Мы ўсё жыццё паціху паміраем.
Якім я быў, такім цяпер не ёсць...
Дзяцінства ўжо сплывае небакраем,
Пакуль насустрач крочыць Маладосць.

За Маладосцю надыходзіць Сталасць
Магільшчыкам няздзейсненых надзей.
Ну, а за ёй — удумлівая Старасць
У неадкладнасці адкладзеных падзей.

Дык вось чаму я смерці не страшуся —
Бо паміраў ў жыцці ужо не раз.
У радасці, ў бядзе альбо у скрусе
У небыццё я адыходзіў праз
Пахаванні думак, спраў і мараў.

Чаму ж так неспакойна сёння мне?
Таму, што ўчора я убачыў Нарач.
І плыў па ёй.
Да раніцы.
У сне.

СЯКЕРА

Кіроўца цяжка круціць абаранку.
Імгла хавае пры шашы лясок...
Пад коламі грукоча брукаванка
І шэпча штось няўцямнае пясок.

На Нарач едзем ужо сем гадзін
Дарогай, што вайной ушчэнт раструшчана...
Аб'езд... ізноў аб'езд... яшчэ адзін...
Яўхім, кіроўца наш, зусім замучаны.

І я стаміўся. Бо яшчэ малец.
Хапае мне ля задняй дзверцы кута.
Ў дрымоце чую — Ілля... Куранец...
Мікольцы... Мядзел... Чараўкі і Купа...

І зноў даносіцца праз чуйны сон — не сон
Матулі з татам ціхая размова...
Пра атам згадка неаднаразова,
Пра нейкую супраць дзяржавы змову,
Пра Берыю, што з Англіі шпіён.

Пра злодзеяў, што шныраць па лясах,
Рассейваюць паўсюль насенне жаху...
І адчуваю, як ліпучы страх
Паўзе па мне, бы слізкая вужака...

...Прачнуўся ад раптоўнай цішыні.
Ці гэты лес маўклівы толькі сніцца?
Шугаюць небакраем бліскавіцы,
Нібы гарматы б'юць з далечыні.

А я пільную злодзеяў.
Я веру,
Што дзесьці тут хаваюцца яны.
І я кладу каля сябе сякеру,
Каб ратаваць матулю ад вайны.

Усё бліжэй гарматная навала.
Усё ярчэй успышкі бліскавіц.
І я адзін у свеце — хлопчык малы.
Адзін перад смяротнай той навалай.
Зусім адзін між соснаў і суніц...

Ўсё адчувальней пах смярдзючай серы.
Ўсё выпаліў пярунавы напалм!

Маланка, быццам вострая сякера,
Расколвае планету напалам.

Ад ранку пасля той страшэннай ночы
Усюды, куды позіркам ні кінь,
На ўсё жыццё урэзалася ў вочы
Хваль нарачанскіх сонечная сінь.

ВЕРШЫК

Люблю твае, Нарач, затокі і тоні...
Максім Танк

Як толькі я заплюшчу вочы,
Убачу даўнюю карціну:
Узгорак, сонца ранкам крочыць,
А на узгорку — тры хаціны.

Адна — Лынькова, а другая
Аркадзя Куляшова хата.
Ну а бліжэй да небакраю —
Максімава, святлом багатая.

Прамень пяшчотна лашчыць хаты
З падмурку да самога верху.
І адбіваецца страката
У шкле аконным, бы ў люстэрку.

А навакол такая ціша!
Ледзь чутны толькі хвалі ўсплёскі.
Нібыта Нарач вершык піша,
Празрысты, як анёла слёзкі.

А я ўжо рухаюся пешшу
Да хатаў тых, прывабных зранку,
Каб прачытаць на памяць вершык
Вялікаму паэту Танку.

Той самы — пра затокі, тоні...

Ды толькі я, ад страху потны,
Камячу вершык у далоні...

Не, не адважуся. Маркотны
Стаю ля Танкавага плота.
Дванаццаць мне. Душа у скрусе.

Ці ж ведаў я, што так далёка,
Далёка так да Беларусі?

СЯБРЫ

Пракладзены праз лета мосцік
Ад Мінска ў нарачанскі неруш...
Бывайце, Воўка, Генка, Косцік!
Здарова, Янак, Чэсь, Тадэвуш!

Яшчэ не думаў я сам-насам,
Адкуль нязвыклыя імёны.
Не чуў яшчэ ў «за польскім часам»
Ані хвалы, ані праклёну.

Прачнуўся ледзь і скочыў з ганка
Да возера, дзе ветразь чорны
Праз першы промень у заранку
Гнаў цераз хвалі цяжкі човен.

На ветразі тым чэрап, косці.
Не хлопцы ў чоўне, а піраты...
Не ведаў, што бацькоў кагосьці
Саветы кінулі за краты.

І вось ужо і я у чоўне.
І п’ю нагбом крынічны ранак...

Пад ветразем яны няўлоўныя —
«Піраты» Тадзік, Чэсь і Янак.

Але чаму цямнеюць вочы
Нібы з нябеснага блакіту?
Няўжо рыхтуюцца сурочыць
Перш, чым за штосьці быць пабітым?!

І раптам з усяго размаху
Я кінуты ў блакіт бяздоння...

Падхоплены смяротным жахам,
Нібы вяртаюся ва ўлонне
Матулі з назваю Айчына
Ў вадзе празрыстай каляплоднай...
І бачу, як Святлом адчынены
Свет Нарачы, да скону роднай...

...Дзяцінства ажывае памяць.
Вяртае ў нарачанскі ранак...

Вось так вучылі мяне плаваць
Сябры Тадэвуш, Чэсь і Янак.

КІРМАШ

Нядзеля. У Кабыльніку кірмаш,
Што ля царквы на плошчы кірмашовай.
Бывай, калгас ты працадзённы наш!
Нядзеля. Будзем ладзіць фэст грашовы...

Рубель, і да рубля яшчэ рубель,
Дзе панаваў калісьці польскі злоты.
Ды сплыў, што ў міражы той карабель.
Ды дзесь жыве пад хвалямі употай.

Жанчыны ў блузках, нібы на парад
Падаставаных з куфараў дубовых.
І мужыкі, чамусьці ў кажухах,
На роварах, нат на драўляных колах.

І дачніцы, што з Купы надышлі,
Гандлююцца за кус з лядоўні масла —
Бы сонейка народжана ў цішы
І ў прахалодзе змроку не захрасла.

З-пад сена, што накінута ў вазах,
Парохкванне ды віскат парасячы.
І квохтанне курынае. І пах
Мядовы з процьмы гліняных гарлачыкаў...

А побач, там, дзе брукаваны шлях
Вядзе наўпрост на поўнач, на Паставы,
Самотна затаіўся ціхі жах
Магілы, дзе вайсковец пахаваны
Чырвоны.
І хаця юнак не наш,
Магіла не пазбаўленая болю...

Нядзеля. У Кабыльніку кірмаш —
Калгас, на дзень адпушчаны на волю.

У СЫРМЕЖ ПА СОЛЬ

1955

Дзясяты мірны год пасля вайны.
Мацей*... Тафіля**...
Нарач... вёска Купа...
І цягнічок ад Купы у Лынтупы.
А мы — па соль... у Сырмеж... на кані.

Мацей ужо дасёрбаў зацірухі.
Глынуў са студні чыстае вады.
Як абуджаюць ранішнія гукі
У хаце!
І з гумна глухія грукі,
Калі Мацей шукае павады
Ды бразгае аброццю на двары,
Рыхтуючы да дзённай працы рукі!

...Рыпяць усімі коламі калёсы.
Бяжыць паволі па пясочку конь.
Ў калёсах Варунічка, Валюсь*** босы
Ды я, схапіўшы лейцы у далонь.

О, як я прагнуў коньмі кіраваць!
Адчуць з канём адзінства ў разуменні.
Калі не давядзецца з ім араць,
(Бо хутка ўжо да Мінска ад'язджаць),
Хаця б хвілінку лейцы патрымаць,
Каб улагодзіць тайнае памкненне.

...Бяжыць, бяжыць пясочкам белы конь.
Лясок, масток праз вузенькую рэчку...

---

* Мацей Магільніцкі — гаспадар хаты ў Купе на беразе Нарачы.
** Тафіля — жонка Мацея.
*** Варунічка (Веранічка) і Валюсь — дзеці Мацея і Тафілі.

Бяжыць пясочкам ў Нарач тут адвечна
Рачулка, нібы ў Боскую далонь.

Вось Урлікі... вось хутарок малы...
Вось млын стары павольна круціць кола.
А вось і крама — з круглякоў стадола
У паху дзёгцю, газы і смалы.

Дзіравы, з дранкі, дах, і ён жа столь
У павуцінні. Жнівеньскае сонца
Праменіцца праз шчыліны бясконца,
Пакуль Мацей ссыпае ў торбу соль.

Без солі, кажа ён, жыцця няма.
Калі вайна, бяжы найперш за соллю.

Вайны няма. Ёсць мех ў кутку пад столлю.
І ёсць Мацей... І Нарач...

Што? Няма?

2018

Няма Мацея, Нарачы і Купы?
Рачулкі той і белага каня?
І цягнічка таго, што у Лынтупы
Калейкай вузкай бег амаль штодня?

Няма... няма... няма... няма... няма-а-а...

Няўмольны Час адгукваецца рэхам.
І чуецца у рэху тым — вайна!
Палюе зноў за кожным чалавекам.

Але ж бяжыць пясочкам белы конь.
Ізноў сціскаю лейцы у далоні.
Ізноў масток. І рэчка ва улонні
Зямлі. І Нарач — Боская далонь.

Ізноў дарога нібыта сама
Бяжыць туды, дзе солі назапашана.
Дзе млын няспынна круціць кола Часу...

Ды толькі солі ў Сырмежы няма.

ХОВАНКІ

Таўкліся надвячоркам камары.
Ад возера цягнула прахалодай.
Пад лыжачкай бруіліся ў віры
Пачуцці незнаёмай асалодай.

Ад пуні, што нагрэлася за дзень,
Сыходзіў цёплы пах сухога сена.
На кругляках дрыжаў няўлоўны цень
Галоўкі з чорным чубкам ды й калена.

Яна была што тое галчаня.
Худыя рукі, быццам птушкі крылцы...

«Згуляйма ў хованкі? Да самага рання
Схаваемся. І нас не будзе быццам...»

І знікла.
Толькі хісткія муры
Гадоў, з якіх жыццё няўцямна склалася...

Ад нарачанскай той падлеткавай пары
Шукаю ўсё, куды яна схавалася.

Шукаю...
Бо калі надыдзе час
Хавацца нам у сховішчах Зямлі,
Ужо ніхто не адшукае нас...

Як быццам мы ніколі не былі.

ПА ДУРНІЦЫ

> Прывітанне, Купа! Купа дарагая!
> Звонкая «кукушка»-паравоз!
>
> *Аркадзь Куляшоў*

Я помню, як рухавы цягнічок
Вазіў у пашчу пушчы па дурніцы.
Папросіш машыніста прыпыніцца,
Ды й у багун. Да болю у вачох.

З купіны на купіну мяккі крок,
Дзе чуецца балота ўздых і выдых,
Бы кажа вочкі патаемны цмок —
Вады й паветра зносінаў няспынных.

І ў галаве дурэе дурнап'ян.
Хаваючы кустоўе ў белых рызах,
Павіснуў перадранішні туман
На ягадах, ад прахалоды шызых...

А ўвечары ідзеш па шпалах зноў.
І прыкладаеш зноў да рэйка вуха,
Бы да прасторы падаеш пазоў,
Каб адгукнулася далёкім колаў гукам.

І чуеш, як напружана гудзе,
Нібы струна, пад цягнічком рухавым...
Ці блізка ён, ці ён далёка дзе?
Ці ён нідзе...
Пайшоў па зніклых шпалах
Гадоў, застаўшыхся ў мінулым небыцці,
Якім наканавана толькі сніцца.
І дзякаваць таму, што у жыцці
Быў цягнічок,
І Нарач,
І дурніцы...

У БУРУ

Прачнуўся...
Нібы цмок схаваўся ў коміне —
Рыпіць, вішчыць, пяе, мармыча нешта.
То ўчорашняй начной віхуры рэшта
Ад ранку ў сон грукоча да мяне...

А я хутчэй да возера! Хутчэй!
Туды, дзе разгарнуўся бурай ліпень.
Дзе цемра апраметная з вачэй
Сплывае ў нарачанскі белы кіпень.
Дзе хваля хвалю новай хваляй б'е,
Жадаючы навыперадкі бегчы.
Змяёй шыпячай на пясок паўзе,
Каб там, зусім знясіленая, легчы...

Аднекуль раптам чуецца здалёк
Надрыўны гук маторнай быццам лодкі...
У непагадзь каго ж завабіў Бог
Да бойкі з ім — смяротнай і салодкай?

І бачу, як ажно з-пад Чараўкоў,
І сам, як бог, — сівы, ў цяльняшцы сіняй,
Ляціць над хвалямі Міхась Лынькоў,
На ўсёй кіпячай Нарачы адзіны.
Чаму ж яму не любы ранні сон?
Ці ён, што ветразь той, шукае буру,
Каб сатварыць з яе літаратуру —
З «Міколкі...» аж да «Векапомных дзён»?

А мо з дзіцячай радасці ці здуру
Адчуць імкнецца Волі смак і стогн?

Хто ведае...
Хоць да самога дна
Ўглядайся ў Час, пакуль вякі не скралі,

Нічога не пабачыш. Бо здаўна
Адказ таіцца ў нарачанскай хвалі...

Заплюшчу вочы й чую, як у сне,
Даносіцца здалёк віхуры рэшта.
Рыпіць, вішчыць, пяе, мармыча нешта...
Нібыта цмок схаваўся ў коміне.

ШЧУПАК І ВАЛЮСЬ

Валюсь

Ён ціхамірна спаў на ганку сельсавета,
Прыціснуўшы да жывата ката...
Дакладна ён, бо на ілбе прыкмета —
Чырвона-сіні след ад капыта.
Калісь жывы застаўся, дзякуй Богу,
Няўрымслівы Мацеевы хлапчук...
І вось прыснуў паціху ля парога
Жыцця...
Мо каб не бачыць і не чуць
Гадоў нястрымных, што знікаюць ў Лету...
Падрыгвала запалая шчака.
Наўкол натоўп шалёна прагнуў лета...
А я глядзеў. І згадваў шчупака.

Шчупак

...Мы ўпершыню лавілі «на дарожку».
На вёслах я, а Валюсь на карме.
Цяжкая лодка зрушыла патрошку,
Хутчэй! Хутчэй, каб як напружыць лёску,
Ды й самаробнай пагуляць блясне.

Бывайце, краснапёркі, печкуры!
Чакае нас дарослая забава
Там, дзе шчупак хаваецца ў віры
Чакання пераможнай той пары,
Калі Рыбацкая здзяйсніцца ўрэшце Справа!
...Амаль да вечара цягаў нас той шчупак.
Ад Чараўкоў ажно да Сцепянёва.
Ужо было не трэба нам улову,
Каб толькі адчапіўся так ці сяк.
Здавалася, і ён ужо знямог,
Калі з глыбінь паказваўся ля борта.
Ды раптам выгінаўся звышупёрта
І ў глыб знікаў.
Кіло на сем, дальбог!
Упэўніліся: болей не жыве.
Ляжыць у лодцы, паглядае скоса...
Чамусьці сумна нам, што удалося
Забіць яго вяслом па галаве.

І доўга ва ўяўленнях рыбака
Шчэ мроіліся вочкі шчупака...

Валюсь

...І вось п'яны, на ганку сельсавета,
Жыццём забіты, бы вяслом шчупак,
Ён спачывае на мяжы Сусвету...
Мо нешта сніць. А мо і проста так.

Не ведаў я, ці ён мяне пазнае,
Калі яго наўмысна абуджу.
Не, абуджаць яго не выпадае.
Хай спіць, не пераходзячы мяжу.
Хай спіць і спіць хаця б яшчэ з паўвека...

І раптам бачу: колеру нябёс
Скацілася слязінка з-пад павека
І ў Нарач пакацілася наўпрост...

ДРАНКА

З Мацеем сёння будем дзерці дранку!
Ужо ляжыць, чакае бервяно.
Як ні салодка спіцца нам уранку,
Пад самы дах узведзена гумно.
А як прыгожа сталася ў двары!
Па кроквах шпацыруе промень сонца.
І круглякі ў смалістыя муры
Пакладзены трывала, шчыльна, моцна,
Бы на вякі...
І я дапамагаў
Мацею адбудоўваць гаспадарку —
Пілу з сякерай спрытна падаваў...
А сёння...
Сёння будзем дзерці дранку!
...Трашчыць, нібы жывое, бервяно.
Паблісквае скаба лязом жалезным...
То будзе ў Купе новае гумна,
Пасля вайны пастаўленае першым!

Праз колькі год стаю на месцы тым.
Счарнела лістападаўская слота.
Па Нарачы паўзе вільготны дым,
Як па Мацеевай кашулі пляма поту.
Нібы лязом жалезным з бервяна,
Няўмольны Час і ў ночы, і ад ранку
За годам год з жыцця здзірае дранку.
Ні Купы, ні Мацея, ні гумна...

ЛЯ КРЫНІЦЫ

Яна была замкнёна на замок.
На ланцугу іржавым, бы сабака,
Ён вартаваў крыніцу. Ажно ўзмок,
Пакуль вялізны ключ не перамог...
Як ён рыпеў, няшчасны той замок!
Вішчаў на паваротах, небарака.
Жанчынка сціплая, хавальніца ключа,
Прыжмурыўшы бясколерныя вочы,
Сказала, што крыніца ўжо не хоча
Нікога бачыць болей. Апрача
Тых, хто глядзеў з маленства ёй у вочы,
Хто піў крыштальна-ледзяны блакіт...

Што ж, каб яе, крый Божа, не сурочыць,
Наважыўся кудысь далей пакрочыць...
Ды раптам па-над ёй паўстаў прывід:
Бяжыць хлапчук маленькі да крыніцы
З вядзёркам, што на сонейку блішчыць...
Шукае абапал яе суніцы.
Але ўжо адышла пара суніц.
І ў ліпеньскай спякоце верасок...
Праз марыва дрыготкае ў паветры
Ён бачыць, як з глыбінь, аднекуль з нетраў
Б'е кіпень дый пузырыцца пясок...
...Адкінутае ўбок цяжкое века
Адкрыла гразкае, у чорнай слоце, дно.
І гэта ўсё, што тут жыло спрадвеку?!
Здавалася б, на радасць чалавеку
Бруілася. Ды ўсё яму адно —
Жыццё ці смерць, вада жывая, слота,..
Забрудзіць ўсё, чым дыхае Зямля,
І падлічыць выдаткі, траты, квоты,
Каб гінуць не адразу, спакваля...

Стаю ля той загінулай крыніцы...
Чаму калісь не даў сабе зарок,
Каб перашкодзіць глуха зачыніцца
На саржавелы назаўжды замок?!
І ўсё-ткі, можа, дапаможа Бог
І ёй, і нам у тым апошнім разе?..
Струменьчык жвавы выблытаўся з гразі
І ў хвалю нарачанскую пабёг...

ВУРЛІК

Над Вурлікамі ранішні туман.
Бы з малаком сплываюць дрэвы, хаты...
А я шукаю Вурліка. Я сам
Надаў яму імя.
Ён быў прыдатны
Да гэтага бурлівага імя,
Што той струмень, які бруіцца ў Нарач.

У вёсачкі і белага каня
Адно імя.
Яно натхняе марыць
Пра тое, як, скруціўшы лейцы ўзлом,
Каню шапнуўшы: «Вурлік», — проста ў вуха,
На спіну ўзлезці. Без сядла. Ды й рухаць
Павольна.
Ці імчацца напралом...

Аднойчы ледзь яго не патапіў.
Павёў наўпрост праз ссохлае балота.
Я думаў, што балота проста слота.
І моўчкі сам з таго балота кпіў,
Калі хадзіў па пратаптанай сцежцы...
Ды толькі нешта здарылася ўраз:

Напяўшы, бы струну, аброць і лейцы,
Мой белы конь па самы крыж ugraz.

Не ведаю, адкуль ўзялася моц
У хлопчыка цягнуць каня з балота.
Я бачыў, як смяротная маркота
Ў вачах яго цямнела,
Як аброць
Цуглямі раздзірала яму губы,
Калі я ратаваў яго ад згубы,
І як сляза скацілася ад вока
У прадчуванні будучага кроку...

...Але куды падзеўся белы конь?
Мо дзе схаваўся ў тым тумане белым.
Стаіць нячутным водгукам збялелым.
Маўляў, ад успамінаў абаронь.

Бо Вурлікаў ужо няма даўно.
Ні дрэваў тых, ні хат няма ў тумане.
Мо толькі рэха, можа, не падмане,
Адкажа нешта. Што?
Усё адно...
У 21-га стагоддзя госць,
Бадзяюся па цьмяных успамінах
З 20-га. У пошуках няспынных.
І клічу: «Вурлік, Вурлік, дзе ты ёсць?»